

УДК 378.017:351.74

Педагогічна підтримка сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів

PEDAGOGICAL SUPPORT FOR SUSTAINABLE PROFESSIONAL AND CREATIVE SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS

ЛИСТОПАД Олексій – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, 65020, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3121-324X>

МАРДАРОВА Ірина – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, 65020, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8899-2830>

ЛИСТОПАД Наталя – кандидат педагогічних наук, викладач дошкільних дисциплін, Комунальний заклад «Одеський педагогічний фаховий коледж», вул. Грецька, 1, м. Одеса, 65014, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3550-9985>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2025-1-12>

LYSTOPAD Oleksii – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Preschool Education State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», 26, Staroportofrankivska Str., Odesa, 65020, Ukraine

MARDAROVA Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Preschool Education State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», 26, Staroportofrankivska Str., Odesa, 65020, Ukraine

LYSTOPAD Natalia – Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer in Preschool Disciplines, Municipal Institution «Odesa Pedagogical Specialist College», 1, Hretska Str., Odesa, 65014, Ukraine

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено способи реалізації педагогічної підтримки сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів. Розкрито сутність поняття «професійно-творчий саморозвиток» у контексті підготовки педагогічних кадрів, визначено його структурні компоненти, чинники ефективної підтримки. Професійно-творчий саморозвиток майбутніх педагогів – це властивість особистості, що характеризується потребою усвідомити, якісні зміни себе як суб'єкта діяльності та становленні професійної позиції, цілеспрямований процес активного самовдосконалення, самостійного освоєння нових знань, навичок і компетентностей, необхідних для педагогічної діяльності, з акцентом на творчий підхід до майбутньої професійної діяльності. Професійно-творчий саморозвиток майбутніх педагогів передбачає формування індивідуального стилю педагогічної діяльності, розвиток критичного та креативного мислення, вдосконалення педагогічної майстерності через рефлексію та аналіз власної практики, прагнення до інновацій та самостійного пошуку нових методів навчання, розвиток особистісних якостей, що сприяють ефективній роботі з учнями. Основні складові сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів: професійний розвиток; творчий розвиток; самоосвіта; саморефлексія; інноваційність; емоційно-вольова стійкість. Представлено авторську систему педагогічної підтримки, що включає психолого-педагогічні, організаційно-методичні, технологічні аспекти та передбачала організацію практичної діяльності з надання різного роду підтримки: інформаційної, емоційної та організаційно-діяльничої. Визначено рівні

професійно-творчого саморозвитку: ситуативно-інтуїтивний, моделювальний, рефлексивно-визначальний. Встановлено, що для забезпечення сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів необхідно розробляти та впроваджувати комплексні програми педагогічної підтримки, що включають поєднання традиційних і сучасних методів навчання, сприяють розвитку автономності та творчого потенціалу студентів.

Ключові слова: педагогічна підтримка, професійно-творчий саморозвиток, майбутні педагоги, педагогічна освіта.

Summary. *The article theoretically substantiates and experimentally tests the ways of implementing pedagogical support for sustainable professional and creative self-development of future teachers. The essence of the concept of 'professional and creative self-development' in the context of teacher training is revealed, its structural components and factors of effective support are defined. The professional and creative self-development of future teachers is a personality trait characterised by the need for conscious, qualitative change of oneself as a subject of activity and the formation of a professional position, is a purposeful process of active self-improvement, independent mastering of new knowledge, skills and competences necessary for pedagogical activity, with an emphasis on a creative approach to future professional activity. The professional and creative self-development of future teachers involves the formation of an individual style of teaching, the development of critical and creative thinking, the improvement of pedagogical skills through reflection and analysis of their own practice, the desire for innovation and independent search for new teaching methods, the development of personal qualities that contribute to effective work with students. The main components of sustainable professional and creative self-development of future teachers are: professional development; creative development; self-education; self-reflection; innovation; emotional and volitional stability. The author's system of pedagogical support is presented, which includes psychological and pedagogical, organisational and methodological, technological aspects and provides for the organisation of practical activities to provide various types of support: informational, emotional, organisational and activity-based. The levels of professional and creative self-development are defined: situational and intuitive, modelling, reflective and determining. It has been established that in order to ensure sustainable professional and creative self-development of future teachers, it is necessary to develop and implement comprehensive pedagogical support programmes that include a combination of traditional and modern teaching methods, promote the development of students' autonomy and creative potential.*

Key words: pedagogical support, professional and creative self-development, future teachers, teacher education.

Вступ. Проблема педагогічної підтримки сталого професійно-творчого саморозвитку здобувачів освіти є надзвичайно актуальною, оскільки вона безпосередньо пов'язана з підготовкою конкурентоспроможних, творчих і адаптивних фахівців, здатних до постійного самовдосконалення. Заклади фахової передвищої і вищої освіти повинні розробляти ефективні механізми та методи педагогічної підтримки, щоб забезпечити якісну підготовку студентів у відповідності до вимог сучасного світу. Важливо відзначити, що професійно-творчий саморозвиток не обмежується лише набуттям професійних знань і навичок. Він включає розвиток критичного мислення, креативності, емоційного інтелекту та інших особистісних якостей, необхідних для успіху в сучасному світі. Крім того, творчість у професійному контексті може передбачати заохочення інновацій, готовність до ризику та здатність адаптуватися до нових ситуацій. Отже, педагогічна підтримка має допомагати студентам усвідомити свої сильні сторони та слабкі місця, що сприяє їхньому самовдосконаленню та створює безпечний простір для експериментів і навчання на невдачах.

Аналіз останніх досліджень. Наукове осмислення проблеми сталого професійно-творчого саморозвитку знайшло своє відображення в працях сучасних філософів (А. Баумейстер, Є. Бистрицький, І. Бичко, Є. Борінштейн, І. Голубович, В. Ермоленко, М. Іщенко, А. Карась, С. Кримський та ін.), які, вивчаючи проблеми людини, висловлювали ідеї про те, що

саморозвиток пов'язаний з неповторністю та унікальністю людини, з її індивідуальністю. Філософи аналізують моральні та естетичні аспекти творчої діяльності, досліджують природу креативності та її значення для особистісного зростання, що включає розгляд етичних дилем у професійній діяльності та пошук шляхів гармонійного поєднання професійного обов'язку з творчим самовираженням.

Аналіз психологічних праць, присвячених вивченню проблеми саморозвитку, дає змогу говорити про існування великої кількості концепцій і теорій. Психологічний аспект саморозвитку представлений у працях вітчизняних психологів (О. Бондаренко, М. Боришевський, Л. Бурлачук, С. Максименко, Л. Карамушка, О. Кокун, В. Моляко, М. Савчин, О. Саннікова, Л. Сердюк, М. Смульсон, В. Татенко, Т. Тітаренко, Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.). Саморозвиток вони розглядають у контексті загальних проблем особистості, свідомості, самосвідомості, методологічним принципом у розробленні яких є принцип єдності свідомості та діяльності.

Поняття «саморозвиток» привертає до себе й увагу педагогів, наповнюючись у такий спосіб педагогічним змістом, стаючи дедалі більш значущим для сучасного освітнього процесу. Так, у дослідженнях (В. Арешонков, А. Богуш, Ю. Бойчук, О. Гуренко, І. Драч, С. Калашнікова, В. Кремень, Н. Лазаренко, В. Луговий, Л. Лук'янова, О. Ляшенко, Н. Ничкало, М. Пригодій, П. Саух, С. Сисоєва, Ж. Таланова, О. Топузов та ін.), звернених до проблеми професійно-творчого саморозвитку, доведено, що вимогам сьогодення відповідає особистість, яка саморозвивається, здатна усвідомити й прийняти ціннісно-цільові настанови на оволодіння механізмом професійно-творчого саморозвитку в рамках суб'єктної позиції до власної життєдіяльності.

Мета статті – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити способи реалізації педагогічної підтримки сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні освітні стандарти акцентують увагу на компетентнісному підході, який передбачає не лише засвоєння знань, а й формування вміння застосовувати їх на практиці. Педагогічна підтримка сталого саморозвитку відповідає цьому підходу, забезпечуючи інтеграцію теоретичних знань і практичних навичок. Умови сучасного світу часто призводять до втрати мотивації до навчання через інформаційне перевантаження та швидкі темпи життя. Фіксуємо також, що педагогічна підтримка допомагає студентам знаходити внутрішні ресурси для саморозвитку, стимулює їхню зацікавленість у навчанні та професійному зростанні. Тобто педагогічна підтримка має бути системною, орієнтованою на розвиток автономності, креативності та здатності до адаптації. Важливий також баланс між академічними знаннями, практичними вміннями та емоційною стійкістю, що забезпечує сталість саморозвитку майбутніх педагогів.

Необхідно зазначити, що заклади фахової передвищої і вищої освіти несуть відповідальність за підготовку фахівців, які зможуть ефективно працювати на благо суспільства, кожен здобувач освіти має свої унікальні потреби, здібності та цілі. Педагогічна підтримка дозволяє враховувати індивідуальні особливості студентів, що робить освітній процес більш ефективним. Крім того, слід звернути увагу на те, що сталий професійно-творчий саморозвиток сприяє формуванню громадянської позиції, соціальної активності та відповідальності. Сталість передбачає, що механізми підтримки повинні прищеплювати звички та навички, які студенти продовжуватимуть використовувати після закінчення закладу вищої освіти. Отже, вони мають бути спрямовані не лише на безпосереднє навчання, а й на розвиток самостійності та самомотивації.

На основі аналізу наукової літератури [4; 5] визначили сутність досліджуваного феномену: «професійно-творчий саморозвиток майбутніх педагогів» – це властивість особистості, що характеризується потребою у свідомій, якісній зміні себе як суб'єкта діяльності та

становленні професійної позиції, цілеспрямований процес активного самовдосконалення, самостійного освоєння нових знань, навичок і компетентностей, необхідних для педагогічної діяльності, з акцентом на творчий підхід до майбутньої професійної діяльності. Доведено, що професійно-творчий саморозвиток майбутніх педагогів передбачає формування індивідуального стилю педагогічної діяльності, розвиток критичного та креативного мислення, вдосконалення педагогічної майстерності через рефлексію та аналіз власної практики, прагнення до інновацій та самостійного пошуку нових методів навчання, розвиток особистісних якостей. Отже, професійно-творчий саморозвиток є важливим компонентом підготовки педагогів, що забезпечує їхню здатність до адаптації в сучасному освітньому просторі та впровадженню нових підходів у навчальний процес.

Потрібно зауважити, що сталий саморозвиток особистості – це процес безперервного вдосконалення людини, який зберігає баланс між фізичним, емоційним, інтелектуальним та духовним розвитком. Він базується на усвідомленому підході до власного зростання, що дозволяє особистості адаптуватися до змін, розширювати свої можливості та досягати гармонії в житті. Аналіз наукової літератури [1; 2; 3] показав, що до основних принципів сталого саморозвитку особистості можна віднести: безперервність (розвиток не має кінцевої точки, а є постійним процесом); баланс (рівномірна увага до всіх сфер життя (здоров'я, освіта, соціальні відносини, емоційний стан); самоусвідомлення (розуміння власних сильних і слабких сторін, цінностей та мотивації); адаптивність (здатність змінюватися відповідно до обставин, викликів і нових можливостей); відповідальність (усвідомлення, що саме людина є автором власного життя та змін). Вдалося зафіксувати, що сталий професійно-творчий саморозвиток допомагає не тільки особисто зростати, а й позитивно впливати на суспільство, створюючи відповідальне та гармонійне середовище для життя.

Зібраний і проаналізований фактичний матеріал дозволяє стверджувати, що основні складові сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів: професійний розвиток – поглиблення знань з педагогіки, психології, методики викладання, ознайомлення з сучасними освітніми тенденціями; творчий розвиток – формування педагогічної креативності, гнучкості мислення, вміння застосовувати нестандартні методи навчання; самоосвіта – систематичне навчання через книги, курси, семінари, конференції, вебінари; саморефлексія – оцінювання власного досвіду, аналіз успіхів та помилок, визначення напрямків для вдосконалення; інноваційність – впровадження новітніх технологій в освітній процес, використання сучасних підходів до викладання; емоційно-вольова стійкість – розвиток стресостійкості, комунікативної компетентності, здатності до ефективної взаємодії в освітньому середовищі.

Експериментальну роботу з реалізації педагогічної підтримки сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів проводили на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» та Комунального закладу «Одеський педагогічний фаховий коледж» в три етапи (констатувальний, формувальний і контрольний). Підбір методів і засобів дослідження здійснювався відповідно до його цілей і завдань. На першому етапі метою експериментальної роботи стало виявлення рівня професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів. Для проведення констатувального експерименту необхідно було виокремити критерії та показники сформованості професійно-творчого саморозвитку, відповідно до них підібрати діагностичні методики та визначити рівні професійно-творчого саморозвитку. Як критерії виступили мотиваційний, емоційно-вольовий і діяльнісно-поведінковий. Відповідно до виокремлених критеріїв було визначено рівні професійно-творчого саморозвитку: ситуативно-інтуїтивний, моделювальний, рефлексивно-визначальний.

Для констатувального етапу експерименту нами було відібрано контрольну та експериментальну групи студентів у кількості 112 осіб. Констатувальний експеримент показав близьку однорідність даних вибірок за показниками професійно-творчого саморозвитку. За підсумками всіх проведених діагностичних процедур можна констатувати, що 47,25 % опитаних респондентів експериментально групи ситуативно-інтуїтивний рівень (контрольна 45,15 %), 39,25 % – моделювальний (контрольна 40,15 %) і 13,50 % – рефлексивно-визначальний (контрольна 14,70 %) рівень професійно-творчого саморозвитку.

Логіка побудови формувального етапу експерименту передбачала організацію практичної діяльності з надання різного роду підтримки: інформаційної, емоційної та організаційно-діяльнісної. Педагогічна підтримка сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів – це система цілеспрямованих педагогічних дій, методів і засобів, спрямованих на формування та розвиток здатності майбутніх педагогів до безперервного професійного й творчого самовдосконалення. Авторська система педагогічної підтримки включала: сприяння саморефлексії та самопізнанню (виявлення сильних та слабких сторін майбутнього педагога, формування професійної ідентичності); створення сприятливого освітнього середовища (використання інноваційних методик організації освітнього процесу, організація тренінгів, майстер-класів, творчих лабораторій); мотиваційний аспект (підтримка ініціативи та креативності, формування стійкої мотивації до професійного зростання); супровід у процесі професійного розвитку (наставництво та тьюторство, надання індивідуальних рекомендацій); розвиток творчого потенціалу (використання проблемного навчання, кейс-методів, проектною діяльності, заохочення до участі в науково-дослідній роботі); психолого-педагогічна підтримка (допомога у подоланні професійних труднощів, створення умов для гармонійного поєднання особистісного і професійного зростання).

Перший зріз, як вже зазначалося раніше, проводився безпосередньо перед початком експериментальної роботи (констатувальний етап), другий – після завершення (контрольний етап). Потім, після опрацювання результатів за допомогою методів математичної статистики, порівнювали результати, отримані в експериментальній і контрольній групах. Зіставляючи результати, отримані в експериментальній і контрольній групах, можна відзначити такі зміни в рівнях професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів. Так, в експериментальній групі на 20,30 % зменшилася кількість студентів із ситуативно-інтуїтивним рівнем до 26,95 %, тоді як у контрольній групі лише на 2,45 % до 42,70 %; на кінець експерименту моделювальний рівень спостерігався в 28,70 % проти 40,15 % контрольної групи; на 30,50 % збільшилась кількість студентів до 44,35%, які досягли рефлексивно-визначального рівня, тоді як у контрольній групі – лише на 2,45 % до 17,15 %.

Достовірність результатів дослідження підтверджено за допомогою U – критерій Манна-Уїтні. Вибір цього критерію пояснюється тим, що він не вимагає нормального розподілу даних і є відповідним для порівняння двох незалежних вибірок. U – критерій Манна-Уїтні використовується для оцінки відмінностей між групами за рівнем вимірюваної змінної, особливо коли дані мають порядковий характер або не відповідають критеріям параметричних тестів. Він дозволяв визначити, чи відрізняються значення змінної у двох незалежних групах статистично значущим чином, давав змогу з достатнім ступенем достовірності судити про результати експериментального дослідження, що дозволило об'єктивно оцінити статистично значущі відмінності між групами майбутніх педагогів за рівнем їхнього професійно-творчого саморозвитку. Аналіз отриманих експериментальних даних підтвердив ефективність впровадженої системи педагогічної підтримки. Також, в експериментальній групі виявлено зростання рівня мотивації до саморозвитку, покращення навичок саморефлексії та збільшення рівня творчої активності студентів.

Встановлено, що для забезпечення сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів необхідно розробляти та впроваджувати комплексні програми педагогічної підтримки, що включають поєднання традиційних і сучасних методів навчання, сприяють розвитку автономності та творчого потенціалу студентів. Загалом дослідження підтверджує, що системна педагогічна підтримка є важливим чинником у формуванні готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку, що є ключовою вимогою сучасної освіти.

Висновки. Теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка способів реалізації педагогічної підтримки сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів дозволяють зробити висновки, що професійно-творчий саморозвиток майбутніх педагогів є безперервним процесом, що потребує системної педагогічної підтримки, яка має бути спрямована на розвиток самостійності, рефлексивних навичок, критичного мислення та креативності. Найефективнішими методами педагогічної підтримки є наставництво, тьюторство, коучинг, групові та індивідуальні консультації, рефлексивні практики, а також використання інтерактивних технологій, що стимулюють активне навчання та самопізнання. Інноваційні освітні платформи, цифрові інструменти та дистанційні формати навчання сприяють розвитку автономного навчання, саморефлексії та обміну досвідом, що є важливими складовими сталого саморозвитку. Отримані результати свідчать про те, що розроблена та апробована система педагогічної підтримки сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів є досить ефективним і конструктивним вирішенням поставленої проблеми, але водночас не претендує на вичерпне її розв'язання. Накопичений теоретичний і фактичний матеріал потребує розвитку й уточнення.

Список використаних джерел

1. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: монографія. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2015. 328 с.
2. Листопад О. А., Мардарова І. К. Теоретико-методичні засади формування готовності майбутніх вихователів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації пізнавальної діяльності дошкільників: монографія. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 206 с.
3. Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Педагогічний супровід професійного становлення майбутніх вихователів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2022. Вип. 3 (50). Ч. 1. С. 31–42. DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-31-42
4. Смолюк А. І. Професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи в освітньому середовищі педагогічного коледжу: дис. ... канд. пед. наук: Луцьк, 2018. 208 с.
5. Султанова Л., Тринус О. Професійне самовдосконалення майбутніх педагогів у контексті Нової української школи: навч. посіб. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 179 с.

References

1. Lystopad O. A. (2015). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia profesiino-tvorchoho potentsialu maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv* [Theoretical and methodological principles of formation of professional and creative potential of future educators of preschool educational institutions]: a monograph. Odessa: FOP Bondarenko M. O. [in Ukrainian].
2. Lystopad O. A., & Mardarova I. K. (2021). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia hotovnosti maibutnikh vykhovateliv do vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v orhanizatsii piznavalnoi diialnosti doshkilnykiv* [Theoretical and methodological principles of forming the

readiness of future educators to use information and communication technologies in the organization of cognitive activity of preschoolers]: a monograph. Odessa: Publisher Bukaev Vadim Viktorovich [in Ukrainian].

3. Lystopad O. A., Mardarova I. K., & Hudanych N. M. (2022). Pedagogichnyi suprovid profesiinoho stanovlennia maibutnikh vykhovateliv zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Pedagogical support for the professional development of future educators using information and communication technologies]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnogo pedagogichnogo universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka – Bulletin of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University*, 3 (50), 1, 31–42 [in Ukrainian].

4. Smolyuk A. I. (2018). *Profesiyni samorozvytok maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly v osvithomu seredovyshchi pedagogichnogo koledzhu* [Professional self-development of future primary school teachers in the educational environment of the pedagogical college]: dys. ... kand. ped. nauk: Lutsk [in Ukrainian].

5. Sultanova L., & Trynus O. (2021). *Profesiine samovdoskonalennia maibutnikh pedagogiv u konteksti Novoi ukrainskoi shkoly* [Professional self-improvement of future teachers in the context of the New Ukrainian School: a study guide]: navch. posib. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD [in Ukrainian].